

Skrót raportu z badania uwarunkowań wyników sprawdzianu przeprowadzonego w powiatach rypińskim i sępoleńskim w 2006 roku

1. Założenia badania

Na mocy porozumienia dyrektora Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Gdańsku i Kujawsko-Pomorskiego Kuratora Oświaty wiosną 2006 roku przeprowadzono badanie uwarunkowań wyników sprawdzianu na terenie wszystkich gmin dwóch powiatów: rypińskiego i sępoleńskiego. Uczniowie z tych powiatów uzyskują od kilku lat różniące się wyniki sprawdzianu – z rypińskiego wyżej średnie i średnie, z sępoleńskiego niskie. Zebrane dane miały przyczynić się do rozpoznania obszarów wymagających podjęcia wspólnych działań nadzoru pedagogicznego oraz samorządu terytorialnego mających na celu systematyczne podnoszenie stopnia osiągnięć uczniów kończących szkołę podstawową.

Jedną z metod badania stanowiła ankieta. Większość pytań kwestionariuszowych była ze skalą Likerta. Jej stopniom przypisano następujące cyfry:

Tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Nie
5	4	3	2	1

Wskaźnik akceptacji danego stwierdzenia przyjmuje wartości od 1 (100% odpowiedzi „Nie”) do 5 (100% odpowiedzi „Tak”). Ich interpretację przedstawiono w Tabeli 1.

Tabela 1. Interpretacja wartości wskaźnika akceptacji

Przedział wartości	Interpretacja wskaźnika
4,6 – 5,0	bardzo wysoki
4,1 – 4,5	wysoki
3,6 – 4,0	wyżej zadowolający
3,1 – 3,5	zadowolający
2,1 – 3,0	niżej zadowolający
1,6 – 2,0	niski
1,0 – 1,5	bardzo niski

Analizując wyniki badania szukano odpowiedzi na trzy pytania:

1. Jak organizacja pracy szkoły wpływa na wyniki sprawdzianu?
2. Jak organizacja i przebieg procesu kształcenia wpływają na wyniki sprawdzianu?
3. Jak cechy indywidualne i środowisko życia ucznia wpływają na osiągnięcia edukacyjne, a w szczególności na wyniki sprawdzianu?

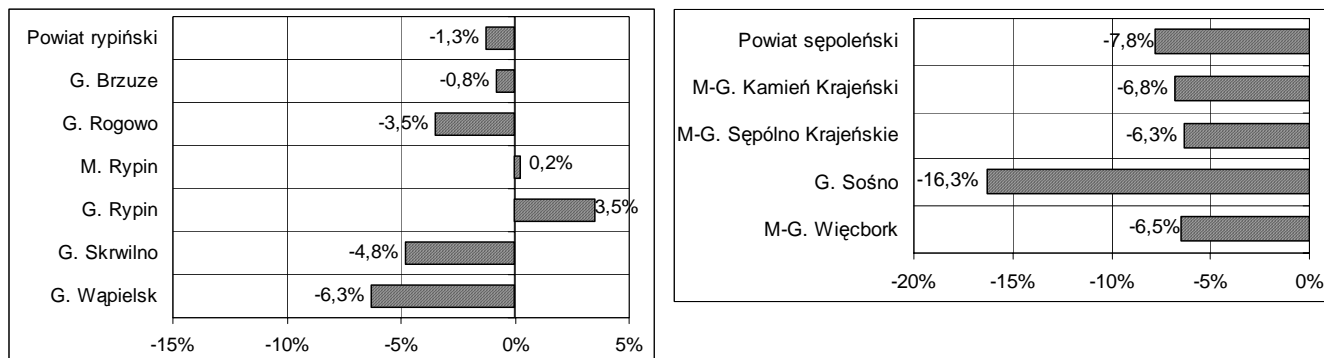
2. Ogólne informacje dotyczące badanych powiatów i ich wyników sprawdzianu

Powiat rypiński należy do najstarszych jednostek terytorialnych państwa polskiego. Jest to część Ziemi Dobrzyńskiej, która obejmowała obszar między Wisłą, Skrwą i Drwęcą oraz położoną na lewym brzegu Wisły enklawą Nieszawską. Powiat składa się z miasta Rypin oraz pięć gmin wiejskich: Rypin, Brzuze, Rogowo, Skrwilno i Wapielsk. Większość mieszkańców zatrudniona jest w rolnictwie. Stopa bezrobocia rejestrowanego na dzień 31 grudnia 2004 roku wynosiła 29,3%, a na koniec 2006 roku – 24,0%.

Powiat sępoleński położony jest w północno-zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w obszarze Pojezierza Krajeńskiego. W jego skład wchodzi trzy miejsko-wiejskie gminy: Sępólno Krajeńskie, Kamień Krajeński, Więcbork oraz jedna wiejska – Sośno. Znacząca część mieszkańców zatrudniona jest w rolnictwie. Stopa bezrobocia na dzień 31 grudnia 2004 roku wynosiła 32,8%, na dzień 31 grudnia 2006 roku – 26,9%.

W 2006 roku w powiecie sępoleńskim różnice wyników sprawdzianu wyrażonych w skali procentowej wszystkich gmin i krajowych okazały się ujemne. W powiecie rypińskim najczęściej wystąpiły mniejsze różnice, a w dwóch wypadkach dodatnie (Rysunek 1.).

Rysunek 1. Różnice wyników sprawdzianów (w skali procentowej) badanych gmin i krajowych w 2006 roku



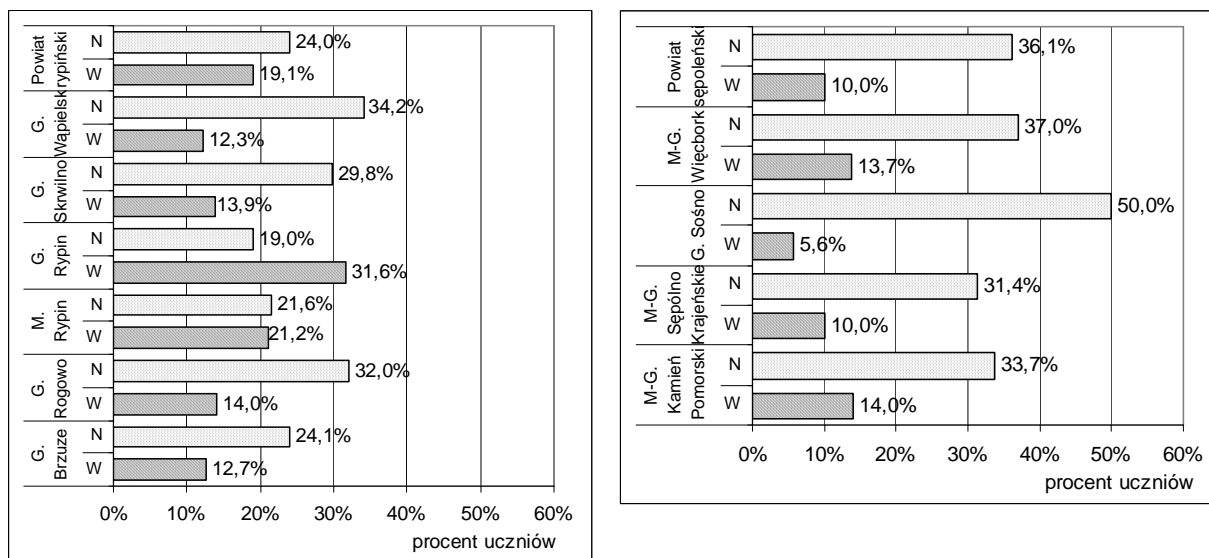
Ze względu na zbliżoną łatwość zestawów egzaminacyjnych, najbardziej uprawnione wydaje się porównywanie wyników z lat 2004 i 2006. Można zauważyć tendencje nieznacznego wzrostu w powiecie sępoleńskim (za wyjątkiem Gminy Sośno) i nieznacznego spadku w powiecie rypińskim (za wyjątkiem Gminy Rypin).

Odpowiedzi uczniów analizowano w trzech grupach:

- grupa N – uczniowie, których wyniki sprawdzianu są w staninach 1. – 3.
- grupa Ś – uczniowie o wynikach sprawdzianu ze staninów 4. – 6.
- grupa W – uczniowie o wynikach sprawdzianu ze staninów 7. – 9.

Zróznicowanie procentu szóstoklasistów z grup W i N w badanych powiatach i gminach przedstawiono na Rysunku 2. (W kraju w tych grupach było odpowiednio 21,1% i 23,8%).

Rysunek 2. Procent uczniów w grupach W i N w badanych powiatach i gminach



3. Wybrane wyniki badania

W ankiетowaniu uczestniczyło 1 205 szóstoklasistów, 61 wychowawców i 43 dyrektorów. Przeprowadzono je w 23 szkołach powiatu rypińskiego i 20 szkołach powiatu sępoleńskiego. Łącznie zebrano 1309 wypełnionych kwestionariuszy. Przeanalizowano wszystkie oraz arkusze diagnostyczne szkół. Wyniki przedstawiono w trzech obszarach.

I. Organizacja pracy szkół

Stosunkowo liczna grupa szóstoklasistów dojeżdżała do szkół (w powiecie sępoleńskim niemal co drugie dziecko, w rypińskim – co trzecie). Organizacja dowożenia uczniów do szkół była dostosowana do planów lekcji, ale mogła stanowić barierę do uczestniczenia w zajęciach pozalekcyjnych, gdyż w obu powiatach w przeważającej części brali w nich udział uczniowie miejscowi.

W zajęciach dodatkowych, zwłaszcza z zakresu przedmiotów objętych sprawdzianem, uczestniczył wyższy odsetek uczniów klas szóstych w powiecie rypińskim. Może to być jeden z czynników wiążących się z wyższymi wynikami sprawdzianu w tym powiecie (w porównaniu z wynikami w powiecie sępoleńskim). W szkołach powiatu sępoleńskiego częściej organizowano zajęcia sportowe oraz tzw. trening przed sprawdzianem, zaś w powiecie rypińskim częściej organizowano zajęcia kół przedmiotowych, zwłaszcza z zakresu języka polskiego i przyrody oraz zajęcia wyrównawcze i terapeutyczne. Zajęcia kół przedmiotowych służyły raczej przygotowaniu do sprawdzianu, niż rozwijaniu zainteresowań. Uczniowie o wysokich wynikach sprawdzianu częściej brali udział w zajęciach dodatkowych.

Niepokoić może fakt, że niemal co ósme dziecko w klasach IV – VI nie było na wycieczce jednodniowej i prawie 40% uczniów nie uczestniczyło w kilkudniowej. Uczniowie o wysokich wynikach sprawdzianu częściej bywali na wycieczkach, zwłaszcza dłuższych. Zatem udział w wycieczkach szkolnych może być jednym z czynników determinujących osiągnięcie sukcesu na sprawdzianie.

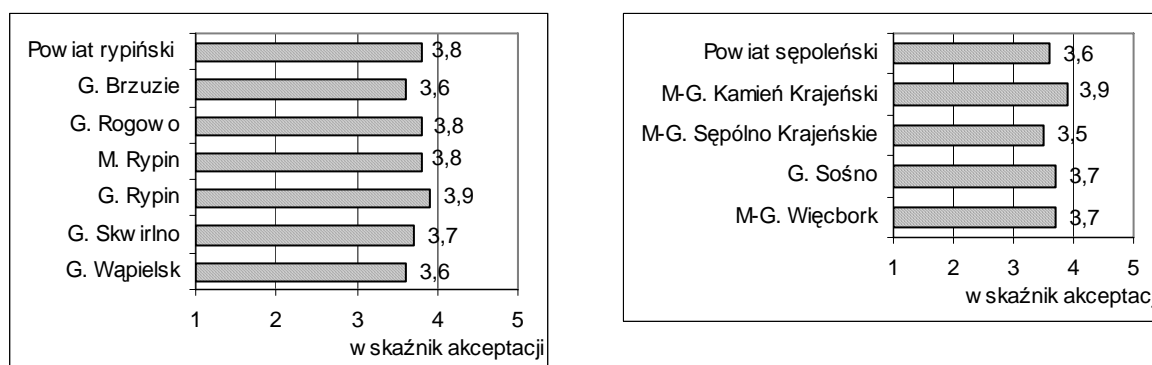
Dyrektorzy szkół i nauczyciele z obu powiatów w procesie kształcenia mogli liczyć na wsparcie podobnych instytucji i osób. W powiecie rypińskim – oprócz pomocy pedagoga szkolnego i poradni psychologiczno-pedagogicznej – częściej wymieniano placówkę doskonalenia nauczycieli, a także lokalne autorytety, ludzi sukcesu, burmistrza, wójta. Fakt, iż w powiecie rypińskim udzielano wsparcia częściej i od szerszego kręgu instytucji, pozwala na stwierdzenie, że może ono sprzyjać rozwojowi dzieci.

Większość nauczycieli w obu powiatach współpracowała ze sobą wymieniając doświadczenia. W powiecie sępoleńskim wymieniono głównie formy pracy z testem i projekty edukacyjne, w rypińskim – bardziej konkretne działania, takie jak: systematyczne badanie kompetencji uczniów, spotkania nauczycieli bloków przedmiotowych na terenie szkoły i gminy, konkursy, lekcje pokazowe i projekty.

II. Organizacja i przebieg procesu kształcenia

Większość szóstoklasistów (63,6%) chętnie lub raczej chętnie chodziła do szkoły, chociaż fakt, że co szósty czynił to niechętnie nasuwa potrzebę rozpoznania przyczyn tego zjawiska. Zróżnicowanie wartości wskaźnika akceptacji tego stwierdzenia przedstawiono na Rysunku 3.

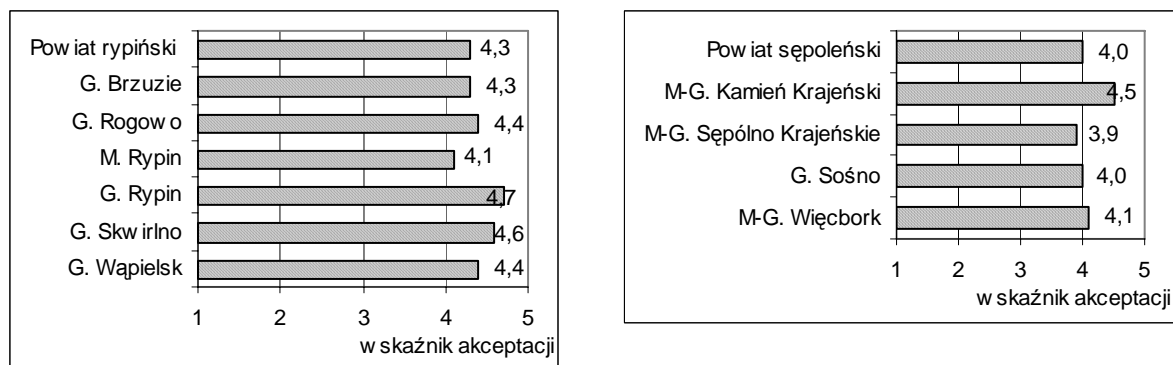
Rysunek 3. Wskaźnik akceptacji stwierdzenia „Chętnie chodzę do szkoły”



Bezpiecznie lub raczej bezpiecznie czuło się w szkole 78,7% dzieci. Wartość wskaźnika akceptacji tego stwierdzenia waha się od 3,9 do 4,7 (Rysunek 4.).

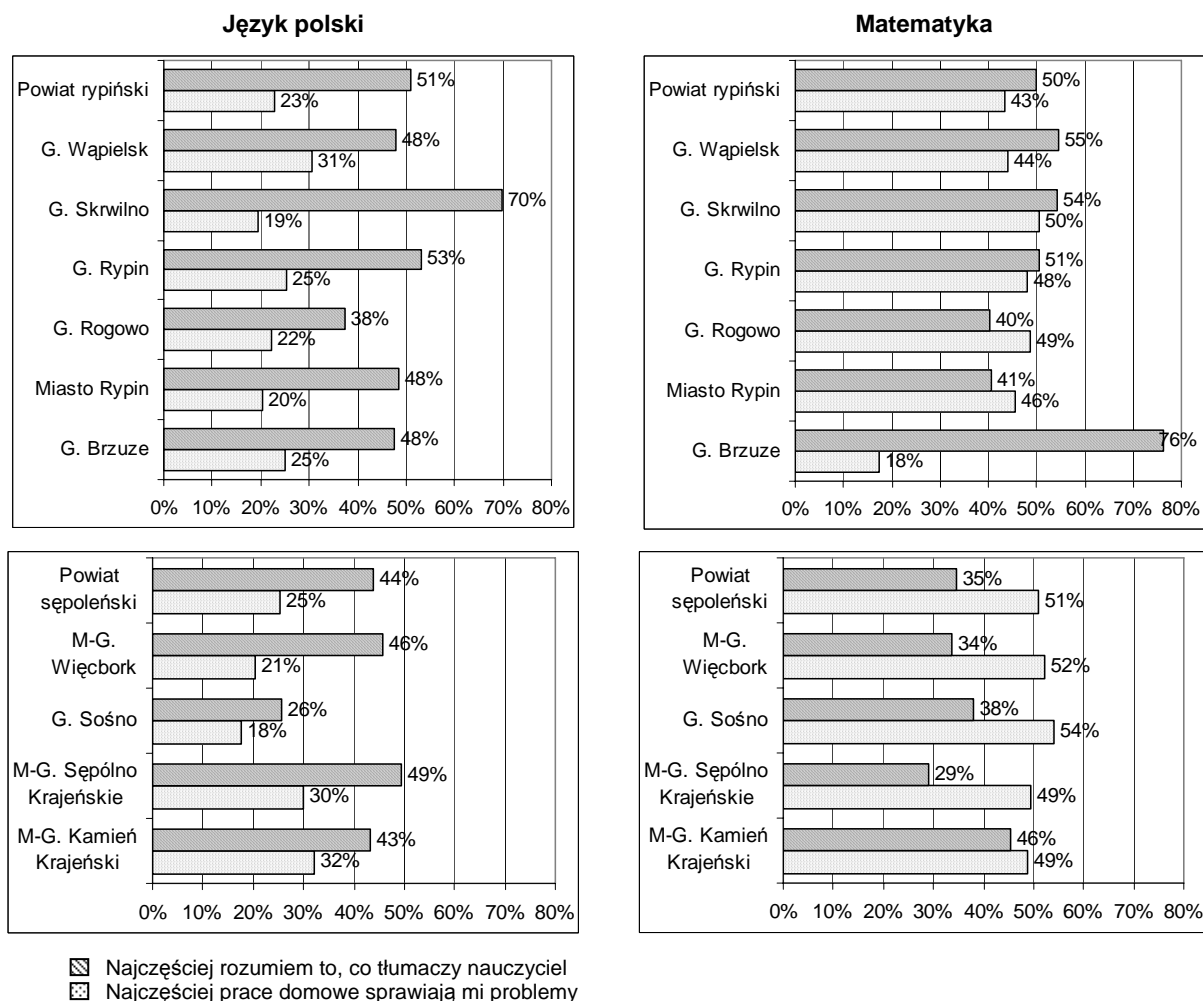
Wartości wskaźnika akceptacji stwierdzeń dotyczących relacji pomiędzy koleżankami i kolegami w klasie oraz sympatii do wychowawcy we wszystkich gminach obu powiatów są wysokie i bardzo wysokie, co może świadczyć o sukcesie nauczycieli w zakresie pracy wychowawczej.

Rysunek 4. Wskaźnik akceptacji stwierdzenia „W szkole czuję się bezpiecznie”



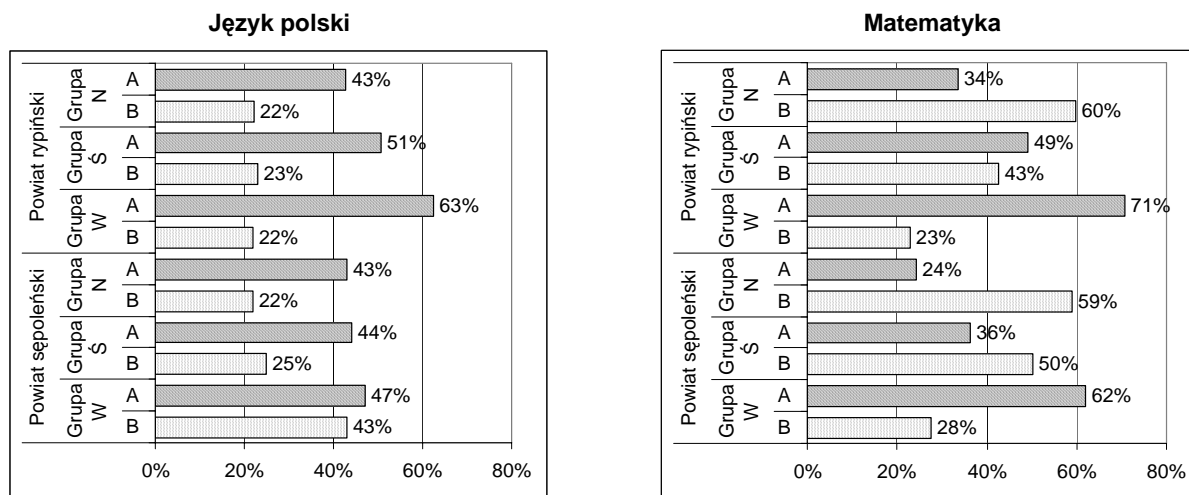
Analiza ankiet uczniów wykazała, że słabym punktem pracy szkół mógł być proces dydaktyczny zachodzący na lekcjach przedmiotów wchodzących w zakres sprawdzianu. Większość szóstoklasistów nie wskazała lekcji z tych przedmiotów jako najczęściej ciekawe. Dla ogółu badanych najmniej interesujące były lekcje matematyki. Nie zadowala również odsetek uczniów (42,2%), którzy najczęściej rozumieli wyjaśnienia nauczycieli na analizowanych lekcjach. Często słabe zrozumienie tego, co tłumaczyli nauczyciele na lekcjach, miało odzwierciedlenie w trudnościach z wykonaniem prac domowych. Takie problemy sygnalizowano najczęściej z matematyki. Na Rysunku 5. przedstawiono procent szóstoklasistów, którzy odpowiedzieli „Tak” na niektóre pytania dotyczące lekcji polskiego i matematyki.

Rysunek 5. Procent odpowiedzi „Tak” na niektóre pytania dotyczące lekcji



Uczniowie o wysokich wynikach sprawdzianu częściej rozumieli wyjaśnienia nauczycieli na lekcjach przedmiotów wchodzących w jego zakres i zwykle rzadziej mieli problemy z pracami domowymi. Na Rysunku 6. przedstawiono opinie uczniów z grup W, Ś i N dotyczące lekcji języka polskiego i matematyki.

Rysunek 6. Procent odpowiedzi „Tak” uczniów z różnych warstw wyników na niektóre pytania dotyczące lekcji

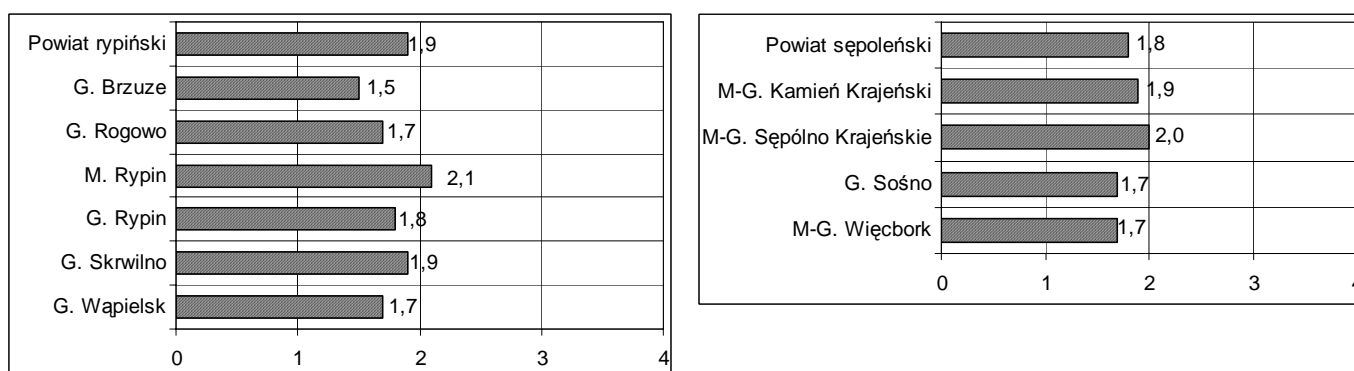


A - Najczęściej rozumiem to, co tłumaczy nauczyciel
B - Najczęściej prace domowe sprawiają mi problemy

W większości szkół nauczyciele kształcili umiejętności opisane w obszarach standardów wymagań egzaminacyjnych. W powiecie rypińskim taką opinię przekazali prawie wszyscy dyrektorzy, a w sępoleńskim potwierdził to tylko co trzeci dyrektor.

Dyrektorzy z obu powiatów stwierdzili, że nauczyciele przedmiotów objętych sprawdzianem stosowali wewnątrzszkolne zasady oceniania zadań otwartych zgodne z zasadami stosowanymi przez egzaminatorów. W obu powiatach porównywalny odsetek szóstoklasistów miał co najmniej dobre oceny z czterech przedmiotów objętych sprawdzianem (Rysunek 7.). Ponieważ wyniki sprawdzianu nie wykazały zbliżonego poziomu osiągnięć dzieci, można sądzić, że nauczyciele stawiali im różne wymagania na poszczególne stopnie szkolne.

Rysunek 7. Liczba śródrocznych ocen co najmniej dobrych z przedmiotów objętych sprawdzianem na jednego ucznia



We wszystkich szkołach poddawano analizie wyniki sprawdzianów zewnętrznych. Efektem tych prac było podjęcie szeregu działań. Miały one zbliżony charakter, jednak w powiecie rypińskim więcej zostało skierowanych na indywidualną pracę z uczniem i podano konkretne ich przykłady (np.: opracowano i wdrożono formy pracy z uczniem zdolnym oraz mającym trudności w nauce, monitorowano dobór programów oraz wykorzystanie środków dydaktycznych, popularyzowano czytelnictwo oraz konkursy przedmiotowe). Również więcej szkół powiatu rypińskiego dokonało analizy wyników sprawdzianu pod kątem oceniania wewnątrzszkolnego.

Uczniowie z obu powiatów uczestniczyli w różnych konkursach z przedmiotów objętych sprawdzianem. Jednak z powiatu sępoleńskiego odnosili sukcesy głównie na szczeblu szkolnym – w konkursach na etapie ogólnopolskim brało udział ponad dwukrotnie mniej, a wyróżnienia otrzymało prawie sześć razy mniej niż z rypińskiego. Szóstoklasiści ze szkół o niskich wynikach sprawdzianu nie osiągnęli sukcesów w konkursach przedmiotowych wyższych etapów niż szkolny i gminny. Zauważono, że większość konkursów organizowanych przez szkoły nie obejmowała zakresem wiedzy i umiejętności badanych na sprawdzianie.

Przegląd odpowiedzi uczniów na pytania pośrednio dotyczące jakości procesu dydaktycznego w poszczególnych gminach pokazał zróżnicowanie w zakresie analizowanych przedmiotów. Może to oznaczać, że w każdej byli nauczyciele o wysokich kompetencjach zawodowych, jak również tacy, którzy powinni poddać ewaluacji własne systemy dydaktyczne.

Badanie wykazało, że w powiecie sępoleńskim skupiono się bardziej na działaniach wychowawczych (np. dokonano analizy trudności wychowawczych oraz poszukiwano form wsparcia dla uczniów będących w trudnej sytuacji rodzinnej), zaś w powiecie rypińskim podjęto więcej konkretnych działań dydaktycznych (m.in. zespoły nauczania zintegrowanego położyły nacisk na doskonalenie umiejętności czytania ze zrozumieniem).

III. Cechy indywidualne i środowisko życia uczniów

Porównanie odsetka szóstoklasistów o specjalnych potrzebach edukacyjnych wykazało, że więcej było ich w powiecie sępoleńskim. Na przykład uczniów o dostosowanych wymaganiach edukacyjnych o 8,2%, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim o 1,6%. Jednocześnie stosunkowo niski (w porównaniu do kraju) odsetek uczniów o specyficznych trudnościach w uczeniu się (mniej niż 3% ogółu badanych, przy krajowym równym 9,1%) nasuwa pytanie, czy wszystkie dzieci z takimi trudnościami miały możliwość poddania się badaniu.

Większość ankietowanych dzieci z obu powiatów (ponad 87%) zauważała, że uczenie się jest sposobem na zapewnienie sobie sukcesu. Może to oznaczać, że nauczyciele, wspierając w tym zakresie obowiązki rodziców, uświadamiali uczniom życiową użyteczność edukacji, co jest jednym z podstawowych zadań szkoły*. Trzeba podkreślić, że we wszystkich gminach wskaźnik akceptacji stwierdzenia „Uczę się, bo jest to sposób na zapewnienie sobie sukcesu” jest wysoki i wynosi 4,4 – 4,5.

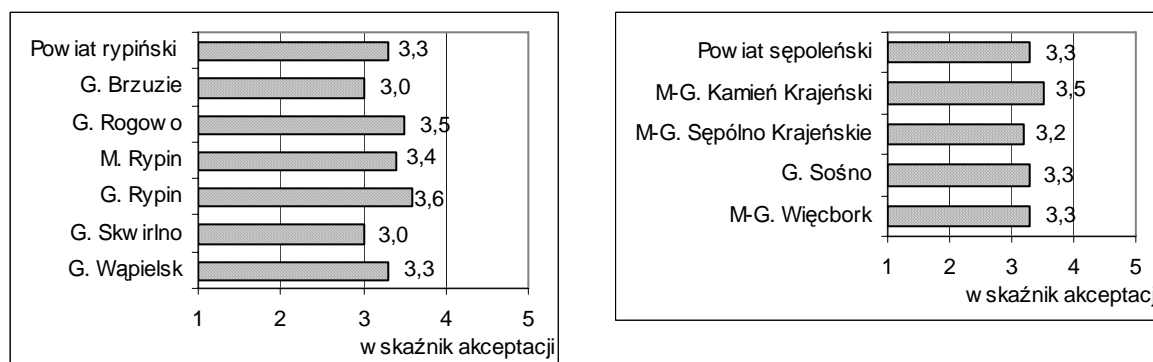
Niepokoić może niechęć do czytania książek. Lektur nie czytało ponad 13% szóstoklasistów, a innych książek ponad 45%. Może to być jedna z przyczyn niskich wyników sprawdzianu (w tym wypadku dane z obu powiatów są zbliżone, chociaż nieco wyższe w powiecie sępoleńskim). Szóstoklasistów z poszczególnych gmin różnił wskaźnik czytelności. Lektury szkolne czytała najmniej liczna grupa z gminy o najniższym wyniku sprawdzianu. Czytanie książek okazało się zmienną, która wyraźnie różnicowała uczniów o wysokich i niskich rezultatach sprawdzianu. Uczniowie z grupy W częściej czytali książki, w tym również lektury szkolne, natomiast z grupy N czytali mniej książek (jeśli je czytali to rzadko podawali tytuły) i na ogół tylko lektury, a często nie czytali wcale książek.

Niepokoić również może odsetek szóstoklasistów (21,6%), którym uczenie nie sprawiało przyjemności. Może to oznaczać, że nie mieli oni zbyt rozbudzonej motywacji wewnętrznej do wykonywania zadań związanych z procesem uczenia się, a także ponoszenia odpowiedzialności za własny rozwój. Wychowawcy najczęściej wskazywali jako przyczynę brak motywowania dzieci do nauki przez rodziców, ale warto przypomnieć, że z zadań ogólnych szkoły* wynika, że nauczyciele mają stwarzać uczniom warunki do nabywania

* Patrz: Podstawa Programowa Kształcenia Ogólnego, Zadania ogólne szkoły.

umiejętności planowania, organizowania i oceniania własnej nauki, przyjmowania za nią odpowiedzialności. Wskaźnik akceptacji stwierdzenia „Uczenie sprawia mi przyjemność” waha się od niżej zadowolającego do wyżej zadowolającego (Rysunek 8.).

Rysunek 8. Wskaźnik akceptacji stwierdzenia "Uczenie sprawia mi przyjemność"



Najlichniesza grupa rodziców/prawnych opiekunów (około 52% ojców i 40% matek) miała wykształcenie zasadnicze zawodowe. Odsetek rodziców z wykształceniem średnim był podobny w obu powiatach. Wykształcenie wyższe posiadało niewielu rodziców (około 5% ojców i 7% matek), w powiecie rypińskim było ich nieco więcej. W powiecie rypińskim w klasach o najwyższych wynikach sprawdzianu było więcej rodziców z wyższym wykształceniem. W tym powiecie w klasach szkół miejskich dzieci wychowujące się w rodzinach o lepszym statusie materialnym osiągnęły wyższe rezultaty. W szkołach wiejskich ten związek nie okazał się tak jednoznaczny.

W obu powiatach większość rodziców (ponad 80%) interesowała się procesem kształcenia swoich dzieci. We wszystkich szkołach o wysokich wynikach sprawdzianu więcej rodziców kontaktowało się z wychowawcami, mniej natomiast w szkołach o najniższych wynikach.

W rodzinach uczniów z powiatu sępoleńskiego częściej zaburzony był proces wychowawczy (wskazano tu prawie 15% takich, a w powiecie porównawczym o 5% mniej). W klasach o najniższych wynikach sprawdzianu było najwięcej takich rodzin. Również w powiecie rypińskim klasy, w których była większa liczba rodzin niewydolnych wychowawczo uzyskały niższe wyniki.

W obu badanych powiatach zbliżony odsetek uczniów korzystał z pomocy socjalnej i społecznej oraz z nieodpłatnych posiłków. W powiecie rypińskim mniej (o ponad 10%) rodzin znajdowało się w złej sytuacji materialnej, zatem pomoc dzieciom z takich rodzin w większym stopniu zaspokajała potrzeby.

4. Wnioski

Wnioski zostały sformułowane w odniesieniu do trzech obszarów badania.

I. Wpływ organizacji pracy szkoły na wyniki sprawdzianu

1. Grupowanie w tej samej klasie niemal wszystkich uczniów dojeżdżających i ponadto mieszkających w środowisku zaniedbanym kulturowo niekorzystnie wpływa na przyrost osiągnięć edukacyjnych.
2. Dodatkowo na wyniki sprawdzianu mogą wpływać następujące czynniki:
 - udział uczniów w dodatkowych zajęciach z przedmiotów wchodzących w zakres sprawdzianu, zwłaszcza z matematyki i języka polskiego
 - wyjazdy dzieci na klasowe wycieczki, zwłaszcza dłuższe
 - udział uczniów w konkursach przedmiotowych (zwłaszcza na etapach wojewódzkim i ogólnopolskim) obejmujących umiejętności z obszarów standardów wymagań egzaminacyjnych

- ścisła współpraca nauczycieli w szkole oraz gminie w zakresie działań ukierunkowanych na indywidualny rozwój uczniów
- wspomaganie dyrektorów szkół i nauczycieli w procesie kształcenia przez pedagogów szkolnych, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, placówki doskonalenia nauczycieli, organy prowadzący i nadzorujący oraz inne lokalne instytucje i autorytety.

II. Wpływ organizacji i przebiegu procesu kształcenia na wyniki sprawdzianu

1. Zauważono słaby, ale prosty związek atmosfery pracy szkoły i jej akceptacji przez dzieci, a w szczególności przyjemności chodzenia do niej i poczucia bezpieczeństwa z wynikami sprawdzianu.
2. Badanie wykazało prostą zależność przyczynowo-skutkową między atrakcyjnością lekcji dla uczniów, zrozumieniem przez nich zagadnień omawianych przez nauczycieli, łatwością radzenia sobie z pracami domowymi i wynikami sprawdzianu.
3. Dodatkowo na wyniki sprawdzianu może wpływać wysoki poziom dydaktyczny lekcji, a w szczególności:
 - stosowanie form i metod pracy zwiększających zaciekawienie lekcją
 - dostosowanie języka i doboru treści tłumaczonych przez nauczycieli oraz prac domowych do możliwości poznawczych dzieci (poziomu rozwoju intelektualnego i wiedzy poprzedniej), czyli indywidualizacja nauczania
 - trafne ustalenie wymagań edukacyjnych i rzetelne ocenianie osiągnięć uczniów
 - rozwijanie umiejętności z obszarów standardów wymagań egzaminacyjnych, a w szczególności czytania ze zrozumieniem
 - uwzględnienie zasad oceniania zadań otwartych stosownych przez egzaminatorów w ocenianiu zewnętrznym
 - rozwiązywanie przykładów zadań egzaminacyjnych i zestawów egzaminacyjnych z lat poprzednich.
4. Uzyskaniu wyższych wyników sprawdzianu może sprzyjać wykorzystywanie wniosków z analiz rezultatów sprawdzianów w latach poprzednich i innych badań przyrostów osiągnięć uczniów w pracy dydaktycznej.

III. Wpływ cech indywidualnych i środowiska życia ucznia na osiągnięcia edukacyjne, a w szczególności na wyniki sprawdzianu

1. Dodatkowo na wyniki sprawdzianu mogą wpływać takie zmienne, jak:
 - wysoki poziom rozwoju intelektualnego dzieci (tzw. potencjału edukacyjnego) na progu nauki w szkole podstawowej (klasy z wyższym odsetkiem uczniów z opiniami poradni pedagogiczno-psychologicznej o potrzebie dostosowania wymagań edukacyjnych do ich możliwości poznawczych uzyskały niższe wyniki)
 - odczuwanie przez dzieci przyjemności uczenia się (wysoka wewnętrzna motywacja do nauki i poczucie odpowiedzialności za jej rezultaty)
 - czytanie przez dzieci książek, w tym lektur szkolnych
 - motywowanie uczniów do nauki, zwłaszcza ze strony domu rodzinnego
 - częste kontakty rodziców ze szkołą i zaangażowanie ich w życie klasy
 - właściwa motywacja szóstoklasistów do rozwiązywania zadań i dobre samopoczucie przy odpowiednim zaangażowaniu podczas pisania sprawdzianu, czyli wsparcie psychologiczne.
2. Nie zauważono związku między opiniami uczniów o swoim środowisku domowym a wynikami sprawdzianu. Jednak wypowiedzi wychowawców klas i wizytatorów KO w Bydgoszczy wskazują na prostą zależność poziomu osiągnięć edukacyjnych dzieci od wydolności wychowawczej rodzin. Zaburzenia procesu wychowawczego w rodzinach uczniów nie sprzyjały osiągnięciu wysokich wyników kształcenia.

3. Wyniki sprawdzianu w klasach są często w prosty sposób związane z wykształceniem rodziców oraz sytuacją materialną rodzin.

Na podstawie zebranych danych można stwierdzić, że nauczyciele najczęściej dobrze wypełniali zadania wychowawcze. Uświadamiali uczniom życiową użyteczność edukacji, troszczyli się o właściwe relacje pomiędzy podmiotami społeczności szkoły i zapewnienie w niej bezpieczeństwa. Odpowiedzi szóstoklasistów dotyczące wzajemnej pomocy mogą świadczyć o stwarzaniu im warunków do nabywania umiejętności efektywnego współdziałania w zespole i budowania więzi międzyludzkich oraz współtworzenia w szkole wspólnoty nauczycieli i uczniów.

Badanie nie wykazało silnej i prostej zależności między organizacją pracy szkół a rezultatami sprawdzianu. Wydaje się, że przyczyny niskich wyników sprawdzianu w powiecie sępoleńskim tkwią przede wszystkim w środowisku społeczno-ekonomicznym rodzin, w których żyły dzieci. Jednak fakt, iż mimo że warunki życia dzieci z powiatu rypińskiego nie różniły się znacznie od warunków ich rówieśników z powiatu sępoleńskiego, to wyniki sprawdzianu są tam wyższe i nie odbiegają od krajowych, wskazuje na różną efektywność systemu edukacji (zaczynając od wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej) w gminach tych powiatów.

Analiza procentowych rozkładów wyników sprawdzianu na skali staninowej pokazała, że – w porównaniu do populacji kraju – w powiecie sępoleńskim i czterech gminach powiatu rypińskiego zbyt mały odsetek szóstoklasistów uzyskał wyniki wysokie, a zbyt duży niskie (Rysunek 2.). Niepokoić może też mała liczba laureatów konkursów przedmiotowych uprawniających do zwolnienia ze sprawdzianu (czterech, w tym tylko jeden w powiecie sępoleńskim). Rodzi się pytanie, czy umożliwiono uczniom uzdolnionym rozwijanie ich zainteresowań i nabywanie umiejętności z poziomu wykraczającego poza ramy realizowanych programów nauczania. Wydaje się zasadne, by – kontynuując podjęte działania zmierzające do wyrównania szans edukacyjnych dzieci – otoczyć również szczególną opieką uczniów uzdolnionych.

Należy kontynuować współpracę z organem prowadzącym w zakresie wspomagania materialnego i psychologicznego młodzieży z rodzin, które znajdują się w trudnej sytuacji życiowej. Warto również zastanowić się nad działaniami rzeczywiście zmierzającymi do wyrównania szans edukacyjnych dzieci z terenów „popegeerowskich”, m.in. poprzez poszerzenie oferty kół przedmiotowych, otoczenie opieką uczniów, którzy nie rozumieją na lekcjach wyjaśnień nauczycieli i nie radzą sobie z wykonaniem prac domowych, nie zapominając o uczniach zdolnych, a nade wszystko promować czytanie książek.

Analiza zebranych danych pokazała niektóre obszary działań edukacyjnych, które wymagają refleksji i postawienia kolejnych pytań badawczych. Na przykład:

1. W jakim stopniu dobór uczniów do klas determinuje przyrost osiągnięć edukacyjnych uczniów?
2. Jaka była „gotowość” dzieci do uczenia się w szkole podstawowej? W jaki sposób podwyższyć ich potencjał edukacyjny na progu II etapu edukacyjnego?
3. W jaki sposób zwiększyć atrakcyjność lekcji i stopień zrozumienia tłumaczeń nauczycieli, a jednocześnie zmniejszyć trudności, na jakie napotykają uczniowie odrabiając prace domowe? W jaki sposób nauczyciele dyplomowani mogą wspomóc innych nauczycieli w tym zakresie? Jak można wykorzystać potencjał twórczy nauczycieli dyplomowanych?
4. Co jest przyczyną braku poczucia bezpieczeństwa w szkołach oraz przyjemności chodzenia do szkoły i uczenia się niektórych uczniów?
5. Jaka jest efektywność szkolnych wycieczek oraz dodatkowych zajęć przygotowujących do sprawdzianu?
6. W jaki sposób zwiększyć zainteresowanie szerszego kręgu społeczeństwa, w tym rodziców, korzyściami płynącymi z lepszej edukacji?

B. Niemierko [4] wśród palących problemów egzaminowania zewnętrznego wymienia odpowiedzialność szkoły za wyniki kształcenia. Podkreśla, że była ona „już charakteryzowana jako dziedzina rażących uproszczeń i niesprawiedliwych decyzji. Potrzeba interdyscyplinarnych badań i upowszechniania wyników tych badań jest szczególnie pilna”. Trzeba mieć na uwadze tzw. efekt wachlarzowy, wynikający z dodatniej korelacji między stanem i przyrostem osiągnięć szkolnych [5]. Na wyniki sprawdzianu w powiecie sępoleńskim mógł mieć wpływ również niski „potencjał edukacyjny” w chwili rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej.

Warto rozważyć poniższe **rekommendacje**.

Dyrektorzy szkół wraz z nauczycielami powinni

- **w zakresie organizacji pracy szkoły**

- uwzględnić w zasadach doboru uczniów do poszczególnych klas oprócz kryteriów organizacyjnych, także kryteria osobowe, by w każdym zespole klasowym byli uczniowie o zróżnicowanych możliwościach edukacyjnych i warunkach życia
- odpowiednio wcześniej diagnozować dojrzałość szkolną i kontekst społeczny, by wspomagać rozwój dziecka już na progu jego edukacji
- dołożyć starań, by uczniowie mogli uczestniczyć w dodatkowych zajęciach pozalekcyjnych adekwatnych do ich potrzeb i zainteresowań
- włączyć szerszy krąg instytucji i osób, zwłaszcza ze środowiska lokalnego do systematycznego wspierania i wspomagania działań ukierunkowanych na rozwój dzieci i wyrównywanie szans edukacyjnych
- stwarzać warunki na zwiększenie szansy na sukces na wyższych niż szkolne etapach konkursów przedmiotowych
- podejmować działania systemowe zamiast doraźnych – wszyscy pracownicy szkoły winni być współodpowiedzialni za efekty kształcenia.
- nadal analizować wyniki diagnozy edukacyjnej i sprawdzianu (też próbnego) oraz klasyfikacji śródrocznej i rocznej, a w przypadku stwierdzenia, że poziom osiągnięć edukacyjnych ucznia uniemożliwi lub utrudni kontynuowanie nauki w szkole programowo wyższej, stworzyć uczniowi szansę uzupełnienia braków
- monitorować i poddawać ewaluacji inne niż lekcje działania mające na celu podwyższenie poziomu wiedzy i umiejętności dzieci, np. wycieczki, zajęcia kół przedmiotowych i inne zajęcia dodatkowe

- **w zakresie pracy dydaktycznej**

- rozwijać umiejętności z obszarów standardów wymagań egzaminacyjnych oraz wykonania pracy w wyznaczonym czasie
- monitorować atrakcyjność lekcji dla dzieci, zrozumienie przez nich tłumaczeń nauczycieli i radzenie sobie z pracami domowymi
- w ramach wewnątrzszkolnego doskonalenia nauczycieli podejmować działania zmierzające do podniesienia jakości procesu dydaktycznego, między innymi poprzez wymianę doświadczeń zawodowych nauczycieli „mistrzów” i nauczycieli z mniejszym doświadczeniem (warto rozważyć współpracę między szkołami w gminie)
- wykorzystywać wyniki analiz rezultatów sprawdzianów do weryfikacji wewnątrzszkolnego systemu oceniania i podjęcia konkretnych działań mających na celu indywidualny rozwój każdego dziecka
- zadbać o porównywalność stopni szkolnych na terenie gmin i powiatów, by uczniowie i ich rodzice uzyskiwali rzetelne informacje o poziomie osiągnięć edukacyjnych

- **w zakresie pracy wychowawczej**

- motywować uczniów do wykonywania zadań związanych z procesem uczenia się, ponoszenia odpowiedzialności za własny rozwój, w tym za wynik sprawdzianu, a także uświadamiać im, że jednym z kroków w zdobywaniu wiedzy jest czytanie książek

- w dalszym ciągu uświadamiać celowość uczenia się, jako sposobu na zapewnienie sobie sukcesu oraz wpływać na podwyższenie samooceny dzieci i ich wiary w sukces
- wspierać rodziców w działaniach mających na celu rozbudzenie motywacji dzieci do zdobywania wiedzy oraz nabywania i rozwijania umiejętności niezbędnych w życiu i na kolejnym etapie edukacyjnym, m.in. poprzez uświadomienie im korzyści wynikających z nauki
- zacieśniać kontakty rodziców ze szkołą i włączać ich w życie klasy oraz w większym stopniu podejmować działania na rzecz pozyskania ich wsparcia w procesie kształcenia i wychowania, a także zagospodarowania czasu wolnego dzieci w celu niwelowania różnic kulturowych.

Podstawowa zasada, która powinna przeświecać nauczycielom w ich codziennej pracy: jakość działań musi górować nad ich ilością.

Przedstawiciele organu prowadzącego szkołę powinni

- właściwie dysponować środkami finansowymi przyznawanymi szkołom, a w szczególności kontynuować wspomaganie szkół w zakresie:
 - stwarzania uczniom, których poziom osiągnięć edukacyjnych uniemożliwia lub utrudnia kontynuowanie nauki w szkole programowo wyższej, szansy uzupełnienia wiedzy oraz dofinansowania programów wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży
 - funkcjonowania kół zainteresowań
 - organizowania konkursów przedmiotowych
 - umożliwiania udziału wszystkich uczniów w wycieczkach szkolnych (klasowych)
 - zapewniania opieki psychologiczno-pedagogicznej dzieciom z rodzin niewydolnych wychowawczo i dostępu do badań w poradniach psychologiczno-pedagogicznych
 - motywowania i budzenia aspiracji uczniów i rodziców oraz pracowników szkoły
 - pomocy rzeczowej i finansowej uczniom z rodzin będących w trudnej sytuacji materialnej
- doskonalić lokalny system wspierania rodzin niewydolnych wychowawczo
- interpretując wyniki egzaminów zewnętrznych uwzględniać możliwie największą liczbę czynników, które mogły mieć wpływ na poziom osiągnięć
- aktywizować środowiska wiejskie poprzez współpracę z organizacjami pozarządowymi w celu zagospodarowania czasu wolnego dzieci w miejscu ich zamieszkania
- rozważyć stworzenie gminnej strategii edukacji elementarnej (w tym wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej) połączonej z systemem działań skierowanych do rodziców
- we współpracy z Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy zorganizować debatę na temat możliwości wykorzystania wyników badania do wspomagania pracy szkół.

Przedstawiciele organu nadzorującego szkołę powinni

- analizować przyczyny dysproporcji między osiągnięciami uczniów różnych szkół oraz ustalać kierunki działań doskonalących jakość i efektywność kształcenia
- monitorować i poddawać ewaluacji wdrażanie opracowanych przez szkoły programów (np. innowacji pedagogicznych, programów poprawy efektywności kształcenia) z uwzględnieniem wyników badań osiągnięć uczniów i ich uwarunkowań kontekstowych w ujęciu wieloletnim
- podejmować – we współpracy z organem prowadzącym – działania na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci
- systematycznie poddawać ewaluacji wewnątrzszkolne systemy oceniania oraz efektywność wdrażanych innowacji pedagogicznych, programów „naprawczych”, programów zajęć pozalekcyjnych, wycieczek i konkursów
- wspierać i monitorować rozwój uczniów uzdolnionych

- uczestniczyć w hospitacjach lekcji i przeprowadzać zewnętrzne badania przyrostów osiągnięć uczniów
- stworzyć system przekazywania informacji do organów prowadzących i nadzoru, placówek doskonalenia nauczycieli oraz mediów na temat wyników sprawdzianów zewnętrznych, analizy kontekstów edukacyjnych oraz wyników prowadzonych badań.

Na koniec trzeba wspomnieć o pewnych ograniczeniach wiarygodności wyników badania. Szkoły z powiatu rypińskiego nie stanowiły wyraźnie kontrastowej grupy. W większości szkół była jedna klasa. Przy małej liczbie uczniów ograniczone jest śledzenie dynamiki zmian stopnia osiągnięć kolejnych roczników szóstoklasistów i wnioskowanie o efektywności pracy szkoły (dane pochodzące z mało licznych klas i szkół mogą być obarczone dużą niepewnością).

Literatura

1. P. Śleszyński: *Ekonomiczne uwarunkowania wyników sprawdzianu szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego przeprowadzonych w latach 2002-2004*, Biuletyn Badawczy 2/2004, Pracownia Ewaluacji CKE, Warszawa 2004 (patrz: www.cke.edu.pl)
2. *Sprawozdanie ze sprawdzianu przeprowadzonego w kwietniu 2006 roku w szóstych klasach szkół podstawowych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego*, OKE w Gdańsku, Gdańsk 2006 (patrz: www.oke.gda.pl)
3. *Sprawdzian 2006. Sprawozdanie*, CKE, Warszawa 2006 (patrz: www.cke.edu.pl)
4. B. Niemierko: *Perspektywy badań psychologicznych, dydaktycznych, socjologicznych wspomagających system egzaminowania zewnętrznego*, Biuletyn Badawczy 1/2004, Pracownia Ewaluacji CKE, Warszawa 2004 (patrz: www.cke.edu.pl)
5. B. Niemierko: *Wartość dodana osiągnięć uczniów, szkół i regionów*, Biuletyny Badawcze CKE 3/2004 i 8/2006, Warszawa 2004 i 2006 (patrz: www.cke.edu.pl)
6. J. Brzeziński: *Metodologia badań psychologicznych*, PWN, Warszawa 1999
7. K. Konarzewski: *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*, WSiP, Warszawa 2000
8. E. Babbie: *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa 2005

Opracowanie:
Teresa Kutajczyk
Barbara Przychodzeń